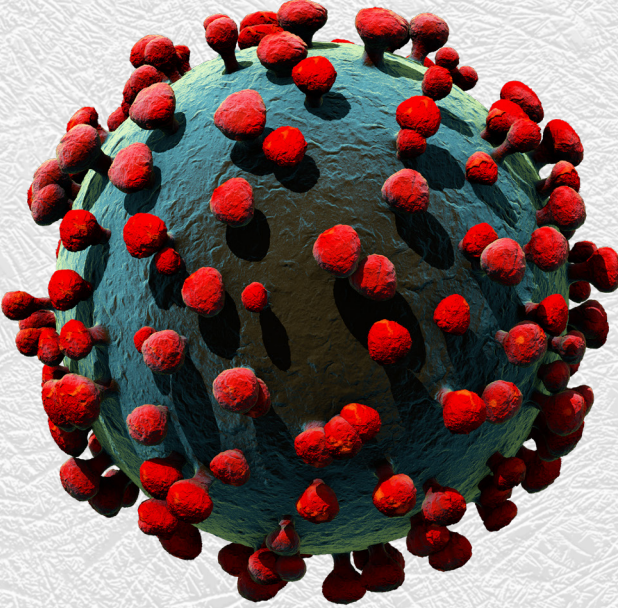

COVID-19 SONRASI KÜRESEL SİSTEM: ESKİ SORUNLAR YENİ TRENDLER

SAM Yayınları

stratejik
araştırmalar
merkezi

T.C. Dışişleri Bakanlığı

COVID-19 SONRASI KÜRESEL SİSTEM: ESKİ SORUNLAR, YENİ TRENDLER

Derleme
Türkiye Cumhuriyeti
Dışışleri Bakanlığı
Stratejik Araştırmalar Merkezi

Kapak & İç Tasarım
Ali Burak CESUR

Baskı & Cilt
MATSA Basımevi
ANKARA

Basım Tarihi
2020

ISBN
978-975-7307-72-3

YAYIN KURULU

YAVUZ SELİM KIRAN
T.C. DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI

UFUK ULUTAŞ
T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

MESUT ÖZCAN
T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
DİPLOMASİ AKADEMİSİ

SİBEL ERKAN
T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

MEHMET ZEKİ GÜNAY
T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

TALHA KÖSE
İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ

COVID-19 VE ULUSLARARASI DÜZEN

Mustafa AYDIN

Kadir Has Üniversitesi Öğretim Üyesi

Anahtar Kelimeler

Devlet, Güvenlik, Çok Taraflılık, Uluslararası İş Birliği

COVERD-19'un hayatımıza girmesine paralel şekilde salgının küresel etkileri üzerine yoğun bir tartışma da başladı. Bir tarafta artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını söyleyenler ile sistemde pek bir şeyin değişmeyeceğini ifade edenler, bu tartışmada iki ucu oluşturuyor. Ben, henüz ne kadar süreceğini bilmediğimiz ve küresel yansımaları çok hızla değişen bu salgının uluslararası sisteme etkileri konusunda nihai kesinlikte analizler üretmek için henüz erken olduğunu düşünüyorum. Bununla birlikte, şimdiden bazı tespitler yapmak mümkün.

İlk başta otoriter rejimlerin salgına daha hızlı ve net önlemlerle karşılık vererek başarılı oldukları izlenimi uyandıysa da bu görüş yerini artık önemli olanın rejim türünden ziyade, rejimin etkinliği ve becerisi olduğu anlayışına bıraktı. Liberal olsun otoriter olsun, tüm ülkelerde ortak bir gelişme olarak, güvenlikleri ve varlıkları söz konusu olduğunda vatandaşların özgürlüklerinden devlet lehine tavize hazır oldukları görüldü.

Bunun ne kadar sürececek bir rızaya tekabül ettiğini veya bu rızadan faydalanarak güç devşiren “devlet” ile bireylerin salgın sonrası özgürlük taleplerinin ne kadar hızlı çatışma içine gireceğini kestirmek kolay değil.

Kriz sonrası dönüşümleri düşünürken, devletin iyice küçüldüğü ekonomik modelin, ortaya çıkarttığı sosyal maliyetler ve tekrarlayan krizler nedeniyle artık genel kabul görmediğini de hesaba katmalıyız. Ayrıca, son yıllarda gelişen bazı uluslararası trendlerin (örneğin siyasette artan popülizm, ekonomik-milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı) bu salgın dolayısıyla büyük değişimlere uğramayacağını da varsayabiliriz. Buna karşılık, krizin uzaması ve ekonomik olumsuzlukların artması halinde pek çok ülkede popülist liderlerin sorgulanması ve/veya iktidar değişiklikleri de gündeme gelebilir. Sürecin buradan nereye evrileceğini belirleyecek olan ise, kriz döneminde yaşananlardan ziyade, kriz sonrası dönemin taleplerine ne tür rejimlerin hangi ekonomik ve siyasal önlemler ile en iyi şekilde cevap vereceğidir.

Uluslararası ilişkiler açısından da krizin ortaya çıkartacağı değil, hızlandıracağı bazı eğilimlerden bahsetmek daha doğru olacaktır. Uluslararası siyasetin gidişatına ilişkin küreselleşme bağlamında yapılan “yeni dünya düzeni” tartışmalarının bu krizle birlikte daha da canlandığına kuşku yok. Fakat bu tartışmaların, dünya siyasi-ekonomik sistemini, ipuçlarını kriz öncesinde gördüğümüz eğilimlerden tamamen farklı bir yöne taşımasından ziyade, hâlihazırda başlamış evrimleşmesine katkı yapacağını öngörmemiz daha doğru olacaktır.

Bu çerçevede ilk olarak, kriz öncesinde net bir şekilde başlamış olan Çin-ABD rekabetinin hızlanarak devam edeceği, hatta ekonomik yönü ağır basan yoğun bir gerginlik dönemine gireceği öngörülebilir. Salgın döneminde belirginleşen dünya üretim zincirinin özellikle ara mallarda Çin’e bağımlı olması gerçeği, kriz öncesinde başlayan ABD’nin belirli ürünler için

Çin-dışı alternatifler geliştirme arzusunu derinleştirerek, Batı'nın geneline yayılan ortak bir çabaya dönüştürebilir. Bu da uzunca bir süredir ABD ile Avrupa arasında “ortak tehdit/vizyon” eksikliğinden kaynaklanan farklılaşmayı durdurarak, Atlantik'in iki yakasındaki devletleri yeni bir ortak ülkü/arzu etrafında toparlayabilir.

Bununla bağlantılı olarak, küresel salgınla mücadelede basiretsiz politikalar izleyen ABD liderliğinin küresel hegemonya yarışını Çin'e kaybettiğini düşünenler olmakla birlikte, salgının ilk şaşkınlığını atlatan ABD ve bazı Batılı ülkelerin, salgının ve takip eden krizin faturasını Çin'e çıkartma çabasına girdikleri de gözden kaçmamalıdır. Bu çabaların ne kadar başarılı olacağı bir tarafa, Çin'in otoriter yapısıyla salgına karşı gerekli önlemleri almakta geciktiği, salgın bilgisini başlangıçta dünyadan saklayarak yayılmasına katkıda bulunduğu, DSÖ gibi yapılar üzerinde bugüne kadar yeterince dikkate alınmayan etkisi ile salgına karşı oluşabilecek bir erken-küresel işbirliğine zarar verdiği algısı şimdiden yaygın bir kanaate dönüşmeye başladı bile. Bu tartışmaların salgının kontrol altına alınmasından sonra artacağına kuşku yok.

Öte yandan, salgının ilk şokunun atlatılmasından sonra herkesin fark ettiği gibi, devletler bu küresel soruna öncelikle ulusal çözüm denemeleriyle yaklaştılar. Her ne kadar bunda salgına özgü bazı unsurların (Örneğin, salgınla mücadelenin en etkin yolunun sosyal teması azaltmak/ortadan kaldırmak olması gibi) büyük etkisi varsa da, uzun yıllardır bu tür salgınlara hazırlanan ve bunlarla mücadelede öncü olması gereken DSÖ gibi uluslararası kuruluşların zayıf ve hatta başarısız olmaları da önemli rol oynadı. Fakat kriz ilerledikçe, salgın tüm dünyada durdurulmadıkça ülkelerin kendilerini izole edemeyeceklerinin, salgının ulusal sağlık sistemleri üzerinde ortaya çıkarttığı baskının içe kapanmacı yöntemlerle bertaraf edilemeyeceğinin anlaşılması ve salgına en kesin müdahaleyi sağlayacak aşı/ilaç üretiminin en etkin şekilde ancak küresel

işbirliğiyle sağlanabileceğinin görülmesi uluslararası işbirliği arayışları da gündeme getirmeye başladı.

Her ne kadar insanlık 21. yüzyılın bu ilk evrensel felaketine başarılı bir karşılık veremediyse de bunun temel nedeni çok taraflı işbirliği modellerinin anlamsızlığından ziyade, yeterince ve başarılı bir şekilde çalıştırılamamış olmalarıdır. Bu nedenle, kriz sonrasında, mevcut uluslararası işbirliği modellerinin başarısızlık nedenlerinin tartışmaya açılacağını öngörebiliriz.

Bu kapsamda, ulus üstü bir yapılanma modeli olan AB'nin krize müdahalede geç kalması, krizle mücadele için uygun bir mekanizmasının olmaması, üyelerin başta ulusal güvenliklerini öne çıkartmış olmaları ve ulusal sınırların kapatılmasıyla birlikte 'tek Avrupa' anlayışının çöküş görüntüleri vermesi de dikkat çekiyor. Ancak bu noktada, AB'nin krizden sonraki varlığının, büyük ölçüde ana uğraş alanı olan ekonomi boyutunda üye ülkelerde sağlayacağı dönüşüm ve gelmekte olan ekonomik krizin en az hasarla atlatılmasına vereceği katkı çerçevesinde belirleneceğini belirtmek gerekir. Bu yöndeki başarı, AB'nin evrilerle devamına da katkı sağlayacaktır. Aksi ise daha da zayıflamasına neden olacaktır.

Güvenlik politikaları açısından bakılırsa, güvenlik örgütleri ile devletlerin ulusal güvenlik belgelerine zaten girmiş olan, fakat yine de yeterince hazırlık yapılmadığı anlaşılan, kimyasal-biyolojik tehditlerin bundan sonraki planlamalarda üst sıralarda yer alacağını öngörebiliriz. Ayrıca, pek çok ülkede silahlı kuvvetlerin salgınla mücadelede aktif rol alması, kriz sonrasında sivil-asker ilişkileri ve orduların askeri olmayan konulardaki hareketliliği üzerine yeni bir tartışmayı başlatacaktır. Orduların sosyal mesafeyi ortadan kaldıran ortak yaşam, eğitim ve çalışma yöntemleri de kuşkusuz bu tartışmalarda gündeme gelecektir.

Son olarak, tüm dünyada salgınla mücadele için şu ana kadar bulunan en etkin yöntemin vatandaşların evlerine kapanmaları olması, son 20 yılda hızlanarak gelişen “sanallaşma” trendini çok boyutlu bir hale getirdi. Bu kapsamda ortaya çıkan ve salgın ortamında genellikle kabul gören kontrol mekanizmaları ile farklı çalışma yöntemleri tecrübelerinin hiç olmamış gibi unutulacaklarını düşünemeyiz.

Kuşkusuz tüm bunlar salgının ortaya çıkarttığı gelişmeler değil, ama hemen tamamı salgın nedeniyle kısa sürede yaygın ve etkin boyutlar kazandı. Bu nedenle, salgın sonrasında zaten bir süredir tecrübe ettiğimiz geniş kapsamlı toplumsal değişimlerin hızlanacağını öngörebiliriz. Bu da bizi uzun vadede farklı bir küresel siyasi ve ekonomik sisteme taşıyabilir. O noktada belki gerçekten hiçbir şey eskisi gibi olmayabilir.
